

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Cisterciácké poutní místo Velehrad

Lucie Rambousková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Cisterciácké poutní místo Velehrad

Lucie Rambousková

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů
a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Cisterciácký řád	2
3. Počátky cisterciáckého řádu v Čechách	5
3.1. Čechy a církev ve 12. století	5
3.2. Dějiny cisterciáckého řádu v českých zemích	7
4. Kulturní a historický přínos řádu	9
5. Počátky křesťanství v Čechách a na Moravě	11
5.1. Bratři Konstantin a Metoděj	12
5.2. Konstantin a Metoděj na Moravě	13
6. Církevní architektura Velké Moravy	19
6.1. Metodějův Veligrad	19
7. Velehrad	21
7.1. Obnova kláštera	25
7.2. Velehradská otázka	28
7.3. Ikonografie ve velehradské bazilice	30
7.4. Současná podoba kláštera	32
8. Závěr	35
9. Přílohová část	38
10. Seznam použité literatury	40
11. Seznam příloh	41
12. Resumé	42

1. Úvod

Ve své práci bych chtěla předložit ucelený přehled působení cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě, hlavně pak ve Velehradě. Toto téma jsem si vybrala především proto, že mě velice zaujalo téma náboženských poutních míst. Velehradský klášter mě zaujal svou bohatou historií.

V práci bych v první řadě chtěla poukázat na počáteční striktní dodržování benediktinské řehole a její postupné uvolňování. Dále se budu zabývat vznikem cisterciáckého řádu, jeho historií a jeho přínosem. Tuto část následně porovnam s vývojem, historií a přínosem cisterciáckého řádu v českých zemích. Věnovat se budu také důležitým osobnostem, které se zasloužily o vznik a rozšíření řádu.

V dalších kapitolách bych ráda zmínila počátky křesťanství v Čechách a na Moravě, se kterými souvisí příchod moravských věrozvěstů Konstantina a Metoděje. Tyto dvě osobnosti jsou nedílnou součástí dějin křesťanství a jsou také neoddělitelně spjati s velehradským klášterem. Pozornost bude věnována jejich životům a zaměřím se na jejich působení v Čechách spojené s byzantskou misí na Velké Moravě.

Další část mé práce bude věnována cisterciáckému poutnímu místu Velehrad. Zaměřím se na vznik a samotnou historii kláštera. V práci se dotknu také problematiky obnovení kláštera, který byl několikrát téměř celý zničen. Důležitou navazující tematikou práce bude téma velehradské otázky, o níž se vedou spory až do dnešních let.

V poslední řadě v práci zdůrazním ikonografii velehradského kláštera – kult Panny Marie, řádovou a cyrilometodějskou ikonografii. Práci doplním vlastními fotografiemi, které jsem sama pořídila a popisem současné podoby kláštera.

Cílem mojí práce je podat ucelený pohled na historii velehradského kláštera a to od vzniku samotného cisterciáckého řádu, přes působení řádu v českých zemích – konkrétně na Moravě, historii křesťanství a jeho rozšíření, životy Konstantina a Metoděje, dějiny byzantské misie na Velké Moravě až po samotnou ikonografii a dnešní podobu velehradského kláštera.

2. Cisterciácký řád

Cisterciácké hnutí je spojeno se skupinou poustevníků, kteří chtěli žít striktně podle pravidel benediktinské řehole. V roce 1098 opustili svůj klášter v Molesmes a odešli do opuštěného kraje v Cîteaux a založili zde klášter nový, který přesně odpovídal benediktinské řeholi. Podle tohoto místa vznikl název řádu – Cîteaux lat. Cistercium. V tomto klášteře se pokoušeli pod vedením opata Roberta naplňovat dikci sv. Benedikta bez jakéhokoliv doplňování.

Cisterciáci byli charakterističtí svým prostým životem, stravou, bohoslužbami i architekturou. Zpočátku kladli velký důraz na dodržování závazných pravidel.¹

„Cílem jejich života bylo být chudými s chudým Kristem.“²

Tento řád klade na první místo chórovou modlitbu spolu s duchovní četbou a osobním rozjímáním. Manuální práce pro ně byla až na místě druhém.³ Upřednostňovali obdarování půdou než přijímání peněžních darů. K obdělávání půdy raději zaměstnávali bratry konvrše, než aby využívali poddané rolníky. Vyžadováno bylo opravdové přesvědčení jedinců pro mnišský život a z tohoto důvodu nepřijímali cisterciáci do svého řádu děti a osoby nezpůsobilé.

Vyžadováno bylo dodržování řehole v každém klášteře. Bylo velice důležité, aby zůstal zachovaný vztah mezi mateřským klášterem a kláštery dceřinými. Opat mateřského kláštera byl tak zodpovědný za dceřiné kláštery a musel je alespoň jednou ročně navštívit. Stejně tak opati dceřiných klášterů museli alespoň jednou ročně navštívit mateřský klášter. Postupem času z této tradice vznikl institut generálních kapitul, kde se pravidelně scházeli všichni opati a reprezentanti řádu. Tyto kapituly představovaly ve 12. století nejvíce propracovaný systém komunikace v křesťanské společnosti. Opati si mezi sebou předávali důležité informace.⁴

---

¹ SUCHÁNEK, D. a DRŠKA, V. *Církevní dějiny*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-3719-5, s. 251-252 (dále citováno jako: SUCHÁNEK, D. a DRŠKA, V. *Církevní dějiny*).

² BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. II. díl. Praha: LIBRI, 2007. ISBN 978-80-7277-087-8, s. 149 (dále citováno jako: BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*).

³ Tamtéž, s. 149.

⁴ SUCHÁNEK, D. a DRŠKA, V. *Církevní dějiny*, s. 251-252.

Kostel považovali cisterciáci za soukromé, veřejnosti nepřístupné místo. Sv. Benedikt se negativně vyslovil k otázce zdobnosti kostelů. Tvrdil, že veškerá nádhera by odváděla pozornost mnichů od niterného prožívání modliteb. Cisterciácké kostely mají tedy téměř holé stěny, což se postupem času začalo nazývat jako cisterciácký osobitý a charakteristický stavební styl. Tomuto stylu odpovídaly také liturgické předměty, které směly být používány. Povoleny byly jen dřevěné kříže a na oltáři mohl být postaven jen jeden železný svícen. Naprosto nepřijatelné bylo používání zlatých a stříbrných předmětů s výjimkou kalicha, který musel být alespoň stříbrný. Tento řád měl svůj mešní řád, breviář a dokonce i vlastní kalendář, kterým se řídil.

Řád cisterciáků se velmi rychle šířil. V roce 1115 existovalo pouhých pět klášterů, ale již v roce 1130 vzrostl jejich počet na sedmdesát a o deset let později jich bylo už sto šedesát. V polovině 14. století čítal počet cisterciáckých opatství sedm set dvacet osm. Řád se postupně šířil celou Evropou, ale i Asií a Afrikou.

Lze tedy říci, že tento řád za sto let dospěl přesně k tomu, proti čemu od počátku bojoval. Kláštery vlastnily rozsáhlá panství, používaly se umělecké předměty ke zdobení budov a řád postupně rezignoval na způsob obživy vlastní prací. Řád měl vysokou prestiž s různými privilegii.⁵

„V roce 1184 zakázal papež Lucius III. biskupům vyhlášovat nad cisterciáky jakékoliv tresty a v roce 1186 bylo ustanoven, že zvolený opat cisterciáckého kláštera je opatem i bez biskupské benedikce.“⁶

Na konci 13. století už byla také sotva patrná původní tuhá kázeň a postupně nastával úpadek řádu. Proběhla řada reforem, které měly napravit stávající situaci. Většina z nich ale skončila neúspěchem. Řád navíc postihla i krize ekonomická a tak byla v roce 1235 zavedena řádová daň. Další krizi zavinilo papežské schizma, které rozdělilo i řád cisterciáků. Již v 15. století je patrný zjevný úpadek tohoto řádu.

Po ztrátách, které zapříčinilo husitství, přišla v 16. století reformace, která zasadila řádu velkou ránu. Došlo ke zhroucení centrálního systému a každý klášter musel bojovat o přežití sám za sebe.

---

⁵ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 149-163

⁶ Tamtéž, s. 165.

Nejvíce bolestivá byla pro řád francouzská revoluce, kdy byl veškerý církevní majetek zkonfiskován a 13. 2. 1790 byly dekretem zrušeny všechny kláštery v zemi. Řeholníci emigrovali ze strachu z teroru a ti, co zůstali, byli buď popraveni, nebo deportováni na Guyanu.

Tragický osud postihl nejstarší a nejvýznamnější řádový klášter Cîteaux ve Francii. Budovy byly prodány a částečně rozebrány na kámen. Až do konce 20. století byly pozemky několikrát prodány a sloužily k různým účelům. V letech 1995 – 1998 zde Cîteaux trapisté postavili nový kostel.

V současnosti sestává řád ze 13 kongregací. Cisterciáky můžeme nalézt ve Francii, v Itálii, Španělsku, Německu, Rakousku, Polsku, České republice, ale také v USA, Vietnamu, Etiopii nebo v Brazílii.⁷

„Řád dal církvi velký počet světců a blahoslavených, dva papeže, čtyřicet čtyři kardinálů a více než pět set osmdesát biskupů.“⁸

---

⁷ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 166-169.

⁸ Tamtéž, s. 169.

3. Počátky cisterciáckého řádu v Čechách

3.1. Čechy a církev ve 12. století

Ve středověku byly Čechy součástí Svaté říše římské a skládaly se ze dvou částí – Čech a Moravy. Čechy měly v první polovině 12. století statut knížectví. Statut království získaly Čechy až na přelomu 12. a 13. století za vlády Přemysla Otakara I.

Ve 12. století vedli mezi sebou představitelé přemyslovského rodu spory o moc, což zapříčinilo špatnou politickou situaci v českém státě, který byl stále více závislý na panovnících Svaté říše římské.

Z ekonomického hlediska zaznamenal ve 12. století český stát pomalejší, ale trvalý vzestup hospodářství. Po roce 1100 se značně zrychlil proces osidlování země a postupně se zhustila síť osad a osady začaly vznikat i mimo tradiční oblasti. S kolonizací souvisel také proces teritorializace šlechty. Významní služebníci panovníka dostávali jako výsluhu neosídlená území, které se postupem času stávaly jádry rodových držav. Toto usazování se české šlechty na neosídlených územích sehrálo důležitou roli v tvorbě a vývoji cisterckých klášterních domén.⁹

V tomto století mezi sebou bojovalo císařství a papežství. Mezi hlavní příčiny těchto bojů patřily spory o investituru a první vážný pokus církve o vymanění se ze světské nadvlády. Výsledek tohoto pokusu však pouze upevnil daný stav a postavení církve zůstalo zcela závislé na světské moci.¹⁰

„Kníže rozhodoval o volbě pražského biskupa a stejně tak z jeho vůle byli dosazováni biskupové na stolec v Olomouci.“¹¹

Šlechta vlastnila většinu kostelů a rozhodovala také o jejich personálním obsazení. Biskupství nemělo téměř žádný vliv na obsazování do úřadů a nemělo ani žádné správní úřady, které by mohly kněze alespoň kontrolovat. To se změnilo až ve 30. letech 12. století, kdy Jindřich Zdík založil arcijáhenství. Jednalo se o první instituci, kterou měla církev ve své samosprávě.

---

⁹ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. I., Fundace 12. století*. 2.vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2200-2, s. 91 (dále citováno jako: CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. I., Fundace 12. století*).

¹⁰ Tamtéž, s. 91.

¹¹ Tamtéž, s. 92.

Ve 12. století hrály důležitou roli také kapituly a kláštery. Byla to centra zbožnosti, ve kterých vznikaly nové myšlenkové proudy. V Čechách do konce 12. století vzniklo celkem 6 kapitul. Nejvýznamnější z nich byla kapitula při biskupském chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Kapituly byly také důležitými středisky vzdělání.

Klíčová byla 40. léta 12. století, kdy se do Čech začaly dostávat reformní řády – premonstráti a cisterciáci. Řády se v Čechách velice rychle usadily a již během 12. století vzniklo v Čechách sedm premonstrátských klášterů. Premonstrátský řád prosperoval hlavně díky podpoře, kterou měl v panovnické rodině za vlády Vladislava II. Netrvalo dlouho a objevily se další řády – johanité nebo například křižovníci Božího hrobu.¹²

---

¹² CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. I., Fundace 12. století*, s. 92–95.

3.2. Dějiny cisterciáckého řádu v českých zemích

Cisterciácký řád se do Čech dostal počátkem 40. let 12. století a o tento příchod se zasloužil olomoucký biskup Jindřich Zdík, který znal sv. Benedikta osobně. První klášter byl založen v Sedlci roku 1142 a o pár let později ho následovalo založení kláštera v Plasech a Pomuku.¹³ Do těchto klášterů byli dosazováni němečtí mniši z Waldsassenu, Langheimu a z Erbachu. Řeholníci z Německa přicházeli do českých klášterů i v pozdějších letech a proto je Češi začali nazývat „rýnští mniši“.¹⁴ O životě nejstarších konventů, kteří do klášterů přicházeli z Německa, nemáme žádné dochované zprávy. Není tedy znám počet ani národnostní složení těchto skupin. Teprve až o několik generací později se objevují prameny, které už ukazují cisterciáky plně sžitě s českým prostředím.

Jindřich Zdík byl politikem v evropském významu. Je pravděpodobné, že se s řádem a jeho představiteli seznámil během cestování. Měl v církevních kruzích velké množství kontaktů. Byl osobně přítomen při zakládání sedleckého kláštera – nejstaršího cisterckého opatství na českém území.¹⁵

Nejstarší cisterciácké kláštery v Čechách byly tedy osazeny mnichy z Německa a jihočeské z Rakouska. Ostatní kláštery už byly pouze odnože starších klášterů v zemi. Všechny kláštery, české i moravské, spadaly pod řádovou větev nazývanou Morimond.¹⁶

„Proto mají také některá opatství ve znaku na koncích ramen řádového kříže litery M O R S, připomínající řádovou filiaci a příslušnost k morimondské řádové větvi.“¹⁷

Celkem vzniklo v Čechách a na Moravě osmnáct cisterciáckých klášterů. Nejvyšší postavení měl Pomuk, potomek kláštera Cîteaux ve třetí generaci. Do čtvrté generace můžeme zařadit kláštery Plasy a Žďár nad Sázavou. Do páté pak Sedlec, Osek, Hradiště, Vyšší Brod a Velehrad. Šestou generaci tvořily kláštery Zbraslav, Skalice, Svaté Pole a Vizovice.

¹³ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. I., Fundace 12. století*, s. 92-95.

¹⁴ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 176.

¹⁵ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. I., Fundace 12. století*, s. 95-96.

¹⁶ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 177.

¹⁷ Tamtéž, s. 178.

Cisterciácké kláštery nebyly zakládány na neosídlených územích, jako tomu bylo například ve Francii. V Čechách byly kláštery obdarovány již existujícími vesnicemi včetně poddanského obyvatelstva. Kláštery byly stavěny ve vyšších nadmořských výškách. O majetku kláštera rozhodoval na jedné straně zakladatel, ale často také jeho dědicové.

Cisterciácký řád byl velice silně zasažen vlnou husitství. Některé kláštery jako např. Hradiště, Pomuk a mnoho dalších byly nenávratně zničeny. Ostatní kláštery byly silně poškozeny (Velehrad, Plasy,...) Obnova těchto objektů byla náročná, trvala dlouho a postupovala velice pomalu.

V 17. století podle rozhodnutí arcibiskupa Waldsteina se cisterciáci podíleli na vzdělávání v rámci arcibiskupského semináře v Praze. Působili zde spolu s premonstráty a benediktiny od školního roku 1693/1694.

Další těžká rána přišla spolu s josefínským rušením klášterů. Padla opatství Sedlec – Skalice, Velehrad a Žďár, Plasy, Zbraslav a Zlatá Koruna. Jediné dva kláštery, které tuto vlnu ustály, byly Vyšší Brod a Osek. Tato reforma zpřetrhala staleté vztahy mezi mateřskými a dceřinými kláštery.

Nástup komunismu v ČSR zrušil i poslední kláštery a teprve až po zhroucení totality roku 1989 bylo možné řád obnovit. Generální opat řádu Dom Polykarp Zakar obnovil českou Kongregaci Nejčistšího Srdce Panny Marie. Dne 14. 7. 1990 proběhla volba 45. opata oseckého. Zvolen byl P. Bernhard Thebes, který se zároveň stal opatem-praesesem celé kongregace a následující den byl benediktován. Tato kongregace je tvořena čtyřmi mužskými a čtyřmi ženskými kláštery.¹⁸

---

¹⁸BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 178-180.

4. Kulturní a historický přínos řádu

„Cisterciáci přišli s novým modelem organizace řádu. Jednotné vedení jinak samostatných klášterů a zároveň jejich spoluúčast na řádovém vedení a zákonodárství, demokratičnost volebního práva, jednota právního a trestního řádu, dozor a kontrola podřízených i nadřízených složek ve prospěch celku – to byl princip generálních kapitul a filiací.“¹⁹

Ve své době byly tyto generální kapituly v Cîteaux jediným mezinárodním zákonodárným orgánem. Proto byly v roce 1215 uznány jako oficiální vzory a byly dokonce papežem Innocencem III. doporučeny jiným řádům.

Čeští opati získávali zkušenosti ze západoevropského zemědělství na zasedáních generálních kapitul. To, co se naučili, zaváděli pak na svých statcích. Cisterciáci byli výborní hospodáři, zlepšovali systematicky výnosnost půdy, kultivovali ji, osvojili si nové postupy ve výrobě a kovodělném průmyslu. Jelikož to byli také výborní stavitelé, můžeme jim připsat zásluhu na rozvoji gotiky.

Cisterciáci patřili k velmi schopným kolonizátorům krajin. Jejich kláštery byly stavěny na nehostinných a odlehlých místech. Tato skutečnost měla svůj duchovní význam. Celkově kladl mnišský život důraz na posvátnost, měl vyjadřovat vztah mnicha ke Stvořiteli.

Byli to také odborníci na vodní stavitelství. Mezi jejich dovednosti patřilo odvodňování, zavodňování, odvětrávání a znali také nezbytnosti týkající se výše hladiny vody.²⁰

„Cisterciáci se také zasloužili o rozšíření a prohloubení mariánské úcty.“²¹

Tento řád se zapojil do duchovní správy a do vzdělávání mládeže. Kláštery byly ve svých regionech významnými středisky duchovního života, věd, vzdělanosti, kultury a umění. Cisterciácké knihovny byly jedny z nejbohatších mezi jednotlivými řeholemi.²²

---

¹⁹ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 303.

²⁰ Tamtéž, s. 303.

²¹ Tamtéž, s. 303.

²² Tamtéž, s. 303.

*„I u cisterciáků platilo: *Clastrum sine armaria quasi castrum sine armamentarium* (tj. Klášter bez knihovny je jako hrad bez zbrojnice).“²³*

---

²³ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 304

5. Počátky křesťanství v Čechách a na Moravě

Český národ se ve světových dějinách výrazněji objevuje v době, kdy přijímá křesťanství. Do této doby nemáme velké množství spolehlivých pramenů. Nicméně na základě latinských a řeckých zpráv můžeme soudit, že představy původních slovanských kmenů byly zhruba na úrovni animismu, který se zaměřuje na duchovní podstatu lidského života. Tento způsob myšlení nedochází k vyložení pojetí Boha. První zmínky o křesťanském Bohu se objevují až ve století osmém.

První pokusy o šíření víry u českých a moravských kmenů přicházely z Bavorska. Navzdory malému množství pramenů, které by tuto skutečnost potvrzovaly, ji můžeme nepřímou doložit. V této době dochází ke změně způsobu pohřbívání. Lze tak dokázat, že mrtví lidé přijali křest, a tak nebyli spáleni, nýbrž byli uloženi do země.²⁴

Teprve v pozdější době se objevují svatováclavské legendy a Kristiánova legenda, které nám přinášejí poznatky o představách slovanského obyvatelstva Čech. Mezi další důležité prameny patří například práce kronikáře Kosmase. Kosmas ve své kronice mluví o vesnických lidech jako o polopohanech. Zmiňuje se o čarodějích, kouzelnících, o uctívání stromů a obětních obřadech. Jsou to tradice starých předkřesťanských zvyklostí. Setkat se s nimi můžeme ještě v období pozdního středověku i raného novověku.²⁵

Na Moravu začíná pronikat křesťanství na přelomu osmého a devátého století. Projevuje se například změnou ve způsobu pohřbívání. Tento fakt potvrzují i zbytky chrámových staveb na jižní Moravě.²⁶

Roku 850 se Morava církevně osamostatňuje a dosavadní duchovenstvo ji musí opustit. Moravský kníže Rastislav využíval církev, aby mohl osamostatnit svůj národ a zajistit mu nezávislost. U papeže Mikuláše I. neuspěl a proto se obrátil na Byzantskou říši, která se pokoušela o christianizaci Bulharska. Byzantská říše neměla informace o stavu místních náboženských poměrů a tak vyslala na Moravu misii, která měla ověřit poměry a připravit vhodné podmínky pro byzantské

---

²⁴ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin* 1. vyd. Praha: Zvon, 1991, s. 9-14 (dále citováno jako: KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*).

²⁵ KOUŘIL, P. a kolektiv. *Cyrlometodějská misie a Evropa*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2014. ISBN 978-80-86023-50-2, s. 48-49 (dále citováno jako: KOUŘIL, P. a kolektiv. *Cyrlometodějská misie a Evropa*).

²⁶ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 9-14.

působení. Hlavou misie byl osvědčený byzantský učenec Konstantin spolu s jeho bratrem Metodějem.²⁷

5.1. Bratři Konstantin a Metoděj

Konstantin a Metoděj náleželi k malé skupině Byzantinců, kteří byli podporováni státem. Vydali se do pohanských zemí, aby zde šířili křesťanství v místních jazycích.²⁸

Konstantin byl vzdělaný muž, který se osvědčil jako zkušený diplomat a císařský legát. Narodil se v roce 827 nebo 828.²⁹ Pevně věřil, že ve všech národech je možné šířit křesťanskou víru. Všechny jazyky označoval jako Bohem stvořené a jako rovnocenné.³⁰ Přibližně v roce 850 se zúčastnil byzantské misie k bagdáskému chalífovi. Spolu se svým bratrem Metodějem vedl byzantskou misi k Chazarům v letech 861-862.

Metoděj se narodil v roce 813. Dříve zastával pozici byzantského guvernéra slovanského knížectví na jihu Makedonie, které bylo podrobena Byzanci.³¹

„Jeho původní světské jméno prozrazují tři skutečnosti: 1. Narodil se za vlády císaře Michaéla I. 2. Bylo zvykem v rodinách vysokých císařských úředníků, jímž byl jeho otec Lev, dávat prvorozeným synům jméno po vládnoucím císaři. 3. Začáteční písmeno jeho mnišského jména se muselo shodovat s jeho jménem světským.“³²

Metodějovu práci a současně práci jeho učedníků na Moravě můžeme ocenit legendám „Život Konstantinův“ a „Život Klimenta z Orchidu“. Dalším důležitým pramenem je právní dokument „Zákon sudnyj ljudem“, na kterém se oba bratři podíleli.³³

„Istinnaja povest“ uvádí původní Metodějovo jméno Michaél. K záměně jména došlo na hoře Olympu, když Metoděj vstupoval kláštera. Metoděj odmítl hodnost arcibiskupa. Když se pak bratři vrátili od Chazarů, stal se Metoděj opatem kláštera Polychron. Od konce 14. století se objevují také česká jména obou bratrů.

²⁷ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 9-14.

²⁸ KOUŘIL, P. a kolektiv. *Cyrlometodějská misie a Evropa*, s. 196.

²⁹ HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*. 2. vyd. Brno: JOTA, 1992. ISBN 80-85617-04-8, s. 116 (dále citováno jako: HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*).

³⁰ KOUŘIL, P. a kolektiv. *Cyrlometodějská misie a Evropa*, s. 197.

³¹ HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*, s. 116.

³² Tamtéž, s. 116.

³³ KOUŘIL, P. a kolektiv. *Cyrlometodějská misie a Evropa*, s. 197.

Můžeme je nalézt ve staročeském zpracování latinské legendy „*Když slunce spravedlnosti*“.³⁴

5.2. Konstantin a Metoděj na Moravě

Křesťanství se na Moravu rozšířilo několik desetiletí před samotným příchodem Konstantina a Metoděje. Jejich misie patří k nejzajímavějším otázkám, kterými se historikové a archeologové zabývají. Nejvíce nálezů pochází z okolí Uherského Hradiště a Starého města.³⁵

Kníže Rastislav chtěl docílit úplné nezávislosti na Východofrancké říši a tak požádal byzantského císaře Michala III., který sídlil v Cařihradě o vyslání vzdělaných kněží. Kněží měli na Velké Moravě prohloubit křesťanskou víru a zřídit v zemi nezávislou církevní organizaci. Císař žádosti vyhověl a pověřil tímto úkolem dva vzdělané bratry – Konstantina a Metoděje. Pocházeli ze Soluně a oba ovládali slovanský jazyk.³⁶

Byzantští misionáři byli přijati s radostí a s velkými poctami. Kníže Rastislav neměl do této doby tu čest přivítat vyslance od tak velkého vládce. Moravané si od jejich příchodu slibovali milost a ochranu. Rastislavovu radost nejspíše kazil fakt, že v čele celé misie stál pouhý kněz a nikoliv biskup, o kterého původně žádal.³⁷

Konstantin byl diplomaticky velmi schopný a dovedl z počátku nedůvěřivého knížete Rastislava naklonit na svou stranu. Pomohl Rastislavovi s plánem dalšího vývoje v zemi. Jelikož byli bratři jen prostí misionáři, tak jejich misie nevzbuzovala nežádoucí pozornost u kněží a biskupů.³⁸

„*Život Konstantina-Kyrila*“ a „*Moravská legenda*“ obě popisují, že se bratři cestou na Velkou Moravu zastavili nejprve u Bulharů. Christianizaci Bulharska datují dostupné prameny zhruba na rok 864. Příchod bratrů na Moravu je možné

---

³⁴ HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*, s. 116.

³⁵ KOUŘIL, P. a kolektiv. *Cyriometodějská misie a Evropa*, s. 93.

³⁶ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. 1.vyd. Praha: Olympia, 1991. ISBN 27-027-91, s. 10 (dále citováno jako: PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*).

³⁷ VAVŘÍNEK, V. *Cyri a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-344-3, s. 116 (dále citováno jako: VAVŘÍNEK, V. *Cyri a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*).

³⁸ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 18-19.

odpočítat od příchodu do Říma po polovině prosince roku 867. Vycházíme z „*Římské legendy*“, kde se píše, že pobyt na Moravě byl dlouhý čtyři a půl roku.³⁹

Konstantin a Metoděj přišli na Moravu v roce 863 a započali zde náboženskou kulturní činnost. Oproti misionářům ze Západu, kteří používali liturgický jazyk, využívali bratři ze Soluně slovanský jazyk.⁴⁰ Jako vyslanci samotného císaře byli bratři se svými průvodci vybaveni potřebnými prostředky k cestě, aby mohli císaře reprezentovat. Císař poslal knížeti bohaté dary jako například zlato, stříbro, drahé kameny, hedvábné tkaniny a další. Kromě darů pro knížete, vezli také knihy – pergamenové kodexy. Jelikož musel být od doby arabské okupace papyrus do Evropy dovážen, měly donesené knihy velkou hodnotu. Byly to knihy nezbytné pro liturgickou, pastorační a překladatelskou činnost. To nejcennější, co s sebou ale oba bratři nesli, byly ostatky svatého Klimenta – čtvrtého římského biskupa. Spatřovali v něm pravděpodobně patrona, který je měl na cestě ochraňovat.⁴¹

K tomu, aby mohli Konstantin a Metoděj učit domácí žáky písemnictví a slovanské řeči, bylo nejprve zapotřebí texty přeložit. Této práci se intenzivně věnovali od samotného počátku jejich pobytu na Moravě.⁴² Konstantin přeložil bohoslužebné knihy a Písmo svaté do slovanského jazyka. Je také autorem slovanského písma – hlaholice.⁴³

„Současná hlaholská paleografie se kloní k názoru, že písmo, které Konstantin přinesl na Moravu, byla hlaholice. Bulharští badatelé předpokládají, že už před polovinou 9. století vzniklo na základě řeckého písma nové slovanské písmo známé dnes pod označením kyrilice (později azbuka), které Konstantin zdokonalil.“⁴⁴

Okamžité sestavení je považováno spíše za legendu, ale na druhou stranu nelze pochybovat o Konstantinových filologických znalostech a schopnostech. Kyrilice plně respektuje řecká písmena. Hlaholice má oproti ní zcela odlišný číselný

³⁹ HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*, s. 116.

⁴⁰ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 10.

⁴¹ VAVŘÍNEK, V. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*, s. 83-88.

⁴² Tamtéž, s. 118.

⁴³ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 10.

⁴⁴ HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*, s. 121.

system, charakter a způsob psaní písmen, která zavěšuje za horní linku. Původ písmem je tak i nadále paleografickým problémem.⁴⁵

Předpokládá se, že byzantští věrozvěsti Konstantin a Metoděj přinesli na Moravu symbol dvojramenného kříže, který můžeme najít například na mincích císaře Theofila a Michaela III.

Moravským lidem byla vznesena žádost o „dobrý zákon“ či „právní řád“. Tomuto požadavku byzantská misie vyhověla – „*Zákon sudnyj ljudem*“. Zákoník zdůrazňuje rozdíl mezi městy, vesnicemi a statky, které náležely vládnoucí dynastii a zároveň byly v držbě jednotlivých velmožů. Pozemky soukromého vlastnictví často obdělávali otroci a nevolníci. Pozemky patřily panovníkovi a státu. Panovníkovi náleželo také výhradní dispoziční právo nad produkcí obyvatel. Prostí svobodní lidé odváděli panovníkovi a státu veřejnoprávní feudální rentu v podobě práce a naturálií. Tito lidé měli právo na část kořisti, mohli se zúčastnit veřejných shromáždění či vojenských tažení.

Konstantin spolu s Metodějem se vydali v polovině června roku 867 na cestu do Benátek. Při své cestě osvětili své učedníky písmem a naučili je úplnému církevnímu řádu.⁴⁶ Na cestě je u sebe přijal panonský kníže Kocel. Kocel byl synem knížete Pribiny. Oblíbil si slovanské knihy a tak se jim začal učit a dal padesát svých žáků v nich vyučit. Konstantin a Metoděj panonské žáky naučili číst a psát texty ve slovanském písmu. Bratři zde strávili zhruba čtyři až pět měsíců a zhruba počátkem října 867 se vydali znovu na cestu.

Pobyt v Benátkách byl pro oba bratry klíčovým momentem. Museli se rozhodnout, kam bude jejich cesta pokračovat. Sami se nikdy nezúčastnili politických sporů a hledali pro sebe spíše útočiště v klášteře.⁴⁷ Když se o Konstantinově cestě dozvěděl římský papež Mikuláš I. nechal pro něj poslat. Oba bratry už ale uvítal jeho nástupce Hadrián II., jelikož papež Mikuláš zemřel. Metoděj byl v Římě vysvěcen samotným papežem na kněziho.⁴⁸

---

⁴⁵ HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*, s. 121.

⁴⁶ Tamtéž, s. 116.

⁴⁷ VAVŘÍNEK, V. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*, s. 132-135.

⁴⁸ HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*, s. 116.

Roku 868 dosáhli bratři schválení své liturgie papežem Hadriánem II. Konstantin během pobytu v Římě onemocněl. Rozhodl se vstoupit do kláštera a stát se mnichem. Přijal zde řeholní jméno Cyril. Zemřel 14. února 869 ve věku čtyřiceti dvou let. Konstantin byl pochován v římské bazilice sv. Klimenta.⁴⁹

Metoděj musel po smrti svého bratra uvážit svou další cestu. Papež Hadrián II. se rozhodl obnovit panonskou arcidiecézi. Jmenoval Metoděje vůdcem misie, která měla putovat z Byzance na Moravu. Tento papežův záměr byl namířen proti zájmům bavorského episkopátu a tím také proti východofranskému panovníkovi. Papež vypravil Metoděje jako apoštolského legáta ke Kocelovi, aby s ním plán zřízení arcidiecéze projednal. Papež se ve svém listu obracel na tři panovníky. Vedle samotného Kocela se také obracel na Rastislava a Svatopluka. Svatopluk působil jako spoluvládce knížete Rastislava v rámci moravského státu. Kocel návrh přijal a Metoděj se pak s kladnou odpovědí vrátil zpět do Říma.

Východofrancký král si potencionální nebezpečí moravského panovníka uvědomoval a snažil se mu včas předejít. Rozhodl se uskutečnit vojenské tažení. Neúspěch franckého tažení na Moravu upevnil Kocelovu touhu po dosažení samostatnosti a to i v církevní oblasti. Na podzim roku 869 vypravil Metoděje k papeži s poselstvím o spolupráci se zřízením panonské arcidiecéze. Současně také papeže žádal o vysvěcení Metoděje.

Papež vysvětil Metoděje na misijního arcibiskupa a vyslal ho jako apoštolského legáta do dalších zemí, aby šířil křesťanskou víru. Metoděj strávil několik měsíců v Panonii a následně se vypravil zpět na Moravu. Zde se ujal církevní správy země, kterou se svým bratrem před více než třemi lety opustil.⁵⁰

Metoděj se velmi snažil spolupracovat s panovníkem, ale i přes tuto skutečnost docházelo mezi nimi ke značnému odcizení. Důvodem mohl být rozdíl jejich povah, kdy Metoděj byl skromnou, ale zároveň silnou osobností. Plně si uvědomoval význam své funkce a hájil zájmy církve. Velice dbal na dodržování morálních zásad a příkázání. Svatopluk byl oproti Metodějovi energické a výbušné povahy. Byl schopný rychlého jednání a rozhodování. Ne vždy byl ale spolehlivý, často pil a rozhodně nebyl zdrženlivý k ženám. Dalším důvodem odcizení mohla být

---

⁴⁹ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 10.

⁵⁰ VAVŘÍNEK, V. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*, s. 173-187.

vzdálenost mezi sídly panovníka a arcibiskupa. Nedocházelo k častým osobním setkáním. Jejich spory se postupně dostávali na dogmatickou úroveň. Svatopluk se neodhodlal sám řešit problémy a vystoupit proti svému arcibiskupovi. Celou záležitost předal papežskému stolci.

Metoděj byl předvolán do Říma, protože učí prý jinak, než jak přislíbil. Moravský vládce chtěl nejen vyřešit církevní třenice, ale hlavně chtěl prosadit své vlastní mocenské ambice. Jednání mělo úspěch. Papež Jan VIII. vydal roku 880 bulu „*Industriae tuae*“ ve které prohlásil, že vláda moravského panovníka je odvozena od Boha. Současně také vzal Svatopluka pod svou ochranu. Tento úspěch posílil Svatoplukovo postavení.

Metoděj tedy zřejmě prokázal, že mši čte naprosto přesně tak, jak to římská církev požaduje. Po slyšení a projevu oddanosti potvrdil papež Metodějovu hodnost arcibiskupa a dokonce rozšířil jeho pravomoci.

Vydání této buly byl pro Metoděje triumfální úspěch. Tím, že papež potvrdil jeho práva jako arcibiskupa, upevnil jeho postavení v církvi i ve státě. Největší úspěch spatřoval Metoděj ve schválení slovanské řeči v liturgii. Papež vyhověl také Svatoplukovu požadavku a bohoslužby mohly být čteny v latinském jazyce.

V posledních letech svého života se Metoděj věnoval knihám. Spolu s překlady evangelií a novozákonních knih vznikl kompletní překlad celé bible do slovanského jazyka. Vzhledem k jeho vysokému věku se začaly projevovat útrapy z cest a přílišné pracovní vypětí ho přivedly k naprostému vyčerpání a k vážné chorobě.⁵¹

6. dubna roku 885 zemřel sv. Metoděj a byl pochován ve svém metropolitním chrámu na Moravě. Toto místo je spojováno podle tradice s Velehradem. Dnes není s naprostou jistotou určit, kde Metodějův metropolitní chrám stál, a to kvůli nestálým nájezdům Maďarů, kteří zničili Velkomoravská sídliště apod.⁵²

V době zániku Velké Moravy panovaly v zemi velké zmatky. V tomto období se Metodějovy ostatky ztratily a nelze tak s jistotou říci, kde byl jeho hrob. Měl se nacházet v chrámovém komplexu na výšině Sady u Uherského Hradiště. Na vnější

---

⁵¹ VAVŘÍNEK, V. *Cyrl a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*, s. 237-267

⁵² PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 10.

straně jižní obvodové stěny byla přistavena zídka. Vznikl tak prostor, do kterého by mohlo být uloženo mrtvé tělo. Dutina byla ale prázdná. Nemůžeme tedy určit, kde se jeho tělo nachází, nicméně popisovaná dutina odpovídá uložení Metodějova těla – uvedeno v jeho „*Proložním životě*“.⁵³

Podoba tehdejší Velké Moravy je nám známa díky poznatkům archeologie. V oblasti dnešního Velehradu, Uherského Hradiště a jeho okolí byl proveden výzkum, který ukazuje, že v této oblasti bylo velké sídliště městského charakteru s významnými církevními stavbami. Ukazuje také, že zde stála budova, která by mohla být považována za palác. Nalezeny byly také pozůstatky zlatnických dílen, což je dokladem existence řemeslné výroby. Mohutně opevněný prostor zhruba o rozloze zhruba tři sta padesát hektarů a odkryté základy velkomoravského chrámu v oblasti Uherského Hradiště jsou opodstatněním domněnky, že zde stál biskupský kostel – metropolitní chrám sv. Metoděje.

Metodějovi žáci rozšířili slovanskou liturgii na Balkán. Přijali ji nejprve Bulhaři a poté i další Slované. V Čechách byla v 11. století slovanská liturgie postupně zatlačena latinou. O její obnovení se pokusil Karel IV., který v Praze založil opatství pro benediktiny z Chorvatska. Husitská revoluce ale tento vývoj ukončila. Cyrilometodějská myšlenka však u nás zůstala a působila i v době národního obrození. Významnou roli hrála také při pokusech o sblížení západní a východní církve. Tyto církve jsou od roku 1054 rozdělené.

Bratři ze Soluně byli roku 1980 prohlášeni papežem Jan Pavlem II. za patrony Evropy.⁵⁴

---

⁵³ VAVŘÍNEK, V. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*, s. 268.

⁵⁴ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 10.

6. Církevní architektura Velké Moravy

Dnes je obecně přijímaný názor, že na velkomoravské církevní stavebnictví měla značný vliv severní Itálie a Dalmácie. Kostely, které byly budovány v Byzanci v době Metodějova návratu na Moravu, mají jiné architektonické prvky a byla na nich použita jiná stavební technika než na církevních stavbách. Pro byzantské stavby byl charakteristický půdorys vepsaného kříže.

Cyrlometodějská misie se v oblasti stavebnictví příliš neprojevila. V době, kdy Konstantin a Metoděj přišli na Moravu, stály na různých hradištích kostely. Byzantští misionáři zřejmě vlastní kostely nebudovali a tak jim nejspíše kníže některé z kostelů přidělil.

6.1. Metodějův Veligrad

Během svého pobytu na Moravě měli Konstantin a Metoděj své sídlo na ústředním moravském hradišti. Zde sídlil i kníže Rastislav – hradiště poblíž Mikulčic. Tato pevnost byla označována jako „staré“ město Rastislavovo. Existovalo tedy ještě novější významné město. Jednalo se nepochybně o rozmáhající se hradiště na místě dnešního Starého Města u Uherského Hradiště. Bylo to významné mocenské centrum – hradiště městského typu. Na pohřebišti „Na Valách“ bylo nalezeno téměř dva tisíce hrobů, což dokazuje rozvoj osídlení na tomto místě už v 8. století.

Hradiště v Mikulčicích bylo oporou latinského duchovenstva. Je pravděpodobné, že z tohoto důvodu se Metoděj rozhodl přenést svou rezidenci do druhého knížecího hradiště. Nepřenesl jej přímo do tohoto hradiště, ale na výšinu, kde už honosný kostel stál. Ten byl vybudovaný o několik desetiletí dříve.⁵⁵

„Názor, že chrámový okrsek na výšině Sady se stal sídlem arcibiskupa Metoděje, sdílí dnes velká část, možná převážná většina badatelů.“⁵⁶

Dodnes není zcela jasné, kdo původně nechal tento kostel postavit a jaký byl jeho původní účel. Téměř jistě můžeme tvrdit, že po návratu na Moravu roku 873 ho arcibiskup Metoděj převzal a povýšil na katedrální chrám. To znamená, že právě tento kostel byl „velkým chrámem církve moravské“. Kostel na výšině Sady jako jediný v okolí přečkal pád Velké Moravy.

⁵⁵ VAVŘÍNEK, V. *Cyrl a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*, s. 207-224.

⁵⁶ Tamtéž, s. 224.

V českém historickém povědomí se pevně udržuje již od doby vrcholného středověku tradice, že arcibiskup Metoděj sídlil na „Velehradě“.

Konstantin jako biskup velehradský se poprvé objevuje v pozdní verzi legendy svatoprokopské, která pochází ze 13. století. Metoděje pak takto zmiňuje krátce na to rýmovaná „*Kronika tak řečeného Dalimila*“ z roku 1314. Tato kronika také popisuje, jak Metoděj na Velehradě pokřtil českého knížete Bořivoje. Od nástupu baroka je klášter Velehrad už běžně spojován s arcibiskupem Metodějem.

Klášter Velehrad osídlený cisterciáky byl ale založen až v roce 1205. Jeho název pochází z tržní vsi Wellegrad, ze které na klášter přešel. Tento název se ale úplně poprvé objevuje ve spise Jindřicha Zdíka, olomouckého biskupa, v roce 1141. Tato vesnice je v něm uvedena jako „Veligrad villa forensis“.

Na rozdíl od jiných velkomoravských lokalit překonalo toto hradiště i dobu maďarských nájezdů a nezaniklo. Zachovalo se, i když bylo značně zmenšená a zchudlé. Své jméno si zachovalo. Na počátku 13. století byl se tento název přenesen na nově založený cisterciácký klášter.⁵⁷

---

⁵⁷ VAVŘÍNEK, V. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*, s. 225-228.

7. Velehrad

Velehrad je nejstarší moravský klášter cisterciáckého řádu. Založen byl nejspíše roku 1204 se svolením krále Přemysla Otakara I. Hlavním zakladatelem je moravský markrabě Vladislav Jindřich.⁵⁸ Na žádost olomouckého biskupa Roberta pověřila generální kapitula v roce 1204 dva opaty, aby navštívili místo, kde bude nový klášter vystavěn. 11. listopadu 1205 bylo ve vsi Veligrad (dnes Staré Město) zřízeno provizorium a prvním opatem byl Thizelin. Postupně dostávali cisterciáci donace nemovitého majetku od markraběte Vladislava Jindřicha a biskup Robert se vzdal ve prospěch kláštera desátků v klášterních vesnicích.

V roce 1208 byl Velehrad přijat pod papežskou ochranu a tím byl cisterciákům potvrzen jejich majetek. Jako první klášter v Čechách a na Moravě tak obdržel tzv. papežské protekční privilegium. Velehrad získal také základní souhrn svobod a imunit od Přemysla Otakara I., který je ve svém spisu nazývá jako „velehradské privilegium“.⁵⁹

27. 11. 1228 vysvětil olomoucký biskup Robert nedokončenou baziliku Panny Marie.⁶⁰

„Téhož dne vydal král pro klášter velké privilegium obsahující imunitní svobody, zejména exempci z pravomoci krajských soudů a dále pak osvobození od daní a platů a rovněž zbavil Velehrad povinnosti poskytovat nocleh a pohoštění vrchnosti.“⁶¹

Zpočátku byl majetek kláštera malý, to se změnilo teprve až po roce 1220, kdy se spustila vlna donací a nákupů nemovitostí. Markrabě Přemysl Otakar I. v roce 1238 odkázal konventu výnos z těžby železné rudy. Ke klášteru patřily také statky na Opavsku a na jižní Moravě, domy v Brně a ve Znojmě.⁶²

---

⁵⁸ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 230.

⁵⁹ FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. 1.vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-026-8, s. 724-725 (dále citováno jako: FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*).

⁶⁰ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 230.

⁶¹ Tamtéž, s. 230.

⁶² FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 726.

Papež Innocenc IV. si vzal klášter v roce 1250 pod svou ochranu. V roce 1257 byla nedaleko Velehradu založena pevnost Uherské Hradiště.⁶³ Přemysl Otakar II. v této době odejmul řádu cisterciáků některé majetky a převedl část velehradských poddaných jako obyvatele do nového města. Aby však tyto ztráty řádu vyrovnal, převedl část svých pravomocí na klášter. Stanovil poplatky, které plynuly z města do konventu.⁶⁴

Mezi roky 1306 – 1333 čelil klášter uherským nájezdům a také polským vpádům do země. Jan Lucemburský klášter v roce 1315 osvobodil od jurisdikce světských soudů.

S cyrilometodějskou tradicí začíná být klášter spojován v karolinské době. S tímto omylem nesouhlasil olomoucký biskup Jan ze Středy a požádal papeže Urbana VI. o udělení biskupských insignií a zvláštních privilegií pro velehradské opaty. Na základě této žádosti mohl opat Jan a jeho nástupci od 4. 4. 1379 používat biskupské insignie – mitru, prsten a sandály. Mohli také udílet slavnostní požehnání po mších. Od této doby jim patřilo první místo mezi představiteli moravských klášterů. Velehradský opat byl od této doby prvním moravským prelátem.⁶⁵

12. 1. 1421 přepadli Velehrad husité a klášter zapálili. V plamenech zemřel opat Jan, dva bratři a dva konvrši. Ostatním se povedlo zachránit. Shořela velká část velehradské knihovny. Do trosk kláštera se mniši vrátili až v letech 1431 – 1436 a začali postupně pracovat na jeho obnovení.⁶⁶ Klášter byl tímto zbaven ekonomického zázemí. Panovníci potvrzovali opatství jeho privilegia, ale ani to nemohlo klášteru pomoci s hospodářskými potížemi, se kterými se potýkal.⁶⁷

---

⁶³ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 230.

⁶⁴ FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 726.

⁶⁵ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 231.

⁶⁶ FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 727.

⁶⁷ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 232.

„Řeholníci žili v provizoriu a po dobu půldruhého století chyběly na Velehradě i takové samozřejmosti jako dormitář, refektář, kapitulní síň, knihovna, nemocnice apod.“⁶⁸

Aby mohly být provedeny nejnnutnější opravy a vyplaceny zastavené vesnice, bylo nutné prodat vzdálenější statky. I přes to měl ale klášter velké dluhy. Klášter byl také zasažen česko-uherskými válkami, během kterých byly zničeny některé klášterní dvory a vesnice.

Klášter se potýkal také se špatnou kázní, čemuž nepomáhal život v provizoriu. Cestování bylo velice nákladné a nebezpečné a tak nebyl Velehrad ani pravidelně vizitován. Plaští opati dokonce přestali předsedat místním opatským volbám. Situace kláštera byla velice špatná. V roce 1509 žilo na Velehradě jen patnáct mnichů a později v roce 1546 už jen devět.⁶⁹

„Dne 20. 12. 1546 byla uzavřena mezi opatem a konventem na jedné straně a bratry Pavlem, Janem a Václavem ze Žerotína na straně druhé smlouva o zástavě statků kláštera na dobu patnácti let.“⁷⁰

Žerotínové měli vyplácet řeholníkům tři sta zlatých ročně a naturálie. Opatovi se podařilo vyplatit okleštěný klášter ještě před vypršením zástavní doby. Části panství ale musely být prodány – např. Staré Město.⁷¹

V letech 1587–1592 byl klášter za opata Ekarda ze Schwoben po více než sto padesáti letech obnoven. V letech 1629–1635 zařídil opat Jan Greifenfels z Pilsenburku barokní přestavbu kláštera. Současnou podobu klášter získal na přelomu 17. a 18. století. Hlavním podnětem k přestavbě kláštera byl požár roku 1681. Po provedení nezbytných oprav, byla zahájena obnova klášterního kostela. Přestavba velehradského kostela byla ukončena po padesáti letech druhým svěcením 2. 10. 1735.⁷²

---

⁶⁸BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 232.

⁶⁹Tamtéž, s. 232.

⁷⁰Tamtéž, s. 232.

⁷¹FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 728.

⁷²POJSL, M. a HYHLÍK, V. *VELEHRAD – Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje*. 4.vyd. Velehrad: Historická společnost Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 1997. s. 4-5 (dále

Posledním velehradským opatem byl roku zvolen 1763 Filip Zuri, rodák z Vídně. Ještě jako prostý mnich byl v roce 1756 vyslán do Říma jako zástupce českého vikariátu, aby jednal o sporu provincie s olomouckým biskupem Troyerem o exempci řádu. Řím se ale za Filipa Zuriho nepostavil. Teprve až v roce 1782 byl vydán dvorský dekret, který rušil řádové vyjmutí z biskupské moci.⁷³

Osvícenská doba nerespektovala tradice národní ani náboženské. České země byly za vlády Josefa II. postiženy vlnou rušení klášterů. V této době přišly české země o řadu nenahraditelných kulturních hodnot. V roce 1784 byl zrušen i cisterciácký klášter na Velehradě na základě rozhodnutí císaře. Majetky byly rozprodány a bazilika se tak stala pouze bezvýznamným venkovským kostelem.⁷⁴ Klášterní kostel se stal farním. Zbývající budovy získala armáda. V roce 1805 zde byla zřízena vojenská nemocnice a později dokonce kasárna.⁷⁵

---

citováno jako: POJSL, M. a HYHLÍK, V. *VELEHRAD – Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje*).

⁷³ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, s. 237.

⁷⁴ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 13-14.

⁷⁵ FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 732.

7.1. Obnova kláštera

Opravy kláštera začaly již za opata Jana Greinfenfelse z Pilsenburku. Ten nechal v roce 1628 zrekonstruovat prelaturu a konvent. V této době také vznikla budova parní lázně, která byla odhalena archeologickým výzkumem v roce 1993. Klášter se uchoval ve stavu, který umožňoval poměrně dobrou rekonstrukci. Klášter bývá také označován jako nejlépe dokumentované zařízení svého druhu na našem území. Opatovi nástupci pokračovali v rekonstrukci klášterního areálu a pak přistoupili k opravám samotného chrámu. Bývalá kaple mrtvých byla přebudována na nově vysvěcenou kapli sv. Josefa.⁷⁶

„Fasáda byla obrácena do zahrady a zdůrazněna dvojicí nárožních polygonálních věží postavených po obou stranách.“⁷⁷

Tato podoba kláštera ale dlouho nevydržela. 27. prosince 1681 se klášterní kostel ocitl v plamenech a požár zničil velkou část západní části konventu. Hned následujícího roku po požáru započal opat Petr Silavecký obnovu kláštera. Podle návrhů olomouckého malíře a kreslíře Martina Antonína Lublinského měl být kostel přestavěn a obohacen o novou dvouvěžovou fasádu. Volutové štíty měly zakončovat jižní křídla a před chrám byla navržena vstupní prefektura s rondely na nárožích křídel. Na východní straně za konventem byla rozlehlá zahrada s opatským domem a dvěma pohostinskými domy.

Přestavba kláštera trvala až do 18. století a tak se původní plány postupně měnily. Původní plány nebyly nikdy zcela realizovány. Nejdůležitější částí rekonstrukce byla přestavba klášterního chrámu.⁷⁸

„Dne 10. května 1684 podpřevor Pavel benedikoval základní kámen, který zasadil brněnský zednický mistr Mikuláš Stumbeck.“⁷⁹

---

⁷⁶ FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 732.

⁷⁷ Tamtéž, s. 732.

⁷⁸ Tamtéž, s. 734.

⁷⁹ Tamtéž, s. 734.

V roce 1710 byla na jižních štítech dokončena konventní křídla s volutovými štíty a tím byla také dokončena hrubá stavba kostela. Další stavební práce se neustále protahovaly a to vedlo až k dílčí revizi původního generálního projektu. Josef Malý nechal zhotovit nový projekt – rozšířil opatský dům a nechal přistavit lázně k pohostinskému domu. Josef Malý nechal také vystavět „novou prelaturu“, která propojovala stávající konvent s prefekturou.⁸⁰

Obnovená a vyzdobená barokní bazilika byla znovu vysvěcena 2. října 1735. Osvícenská doba prosazována za vlády Marie Terezie vyústila v letech 1780-1790 – za vlády Josefa II., do proticírkevní praxe. Osvícenský názor nerespektoval národní ani náboženské tradice. V českých zemích propukla vlna rušení klášterů, při kterém byla zničena celá řada nenahraditelných kulturních památek.⁸¹

K významnějším opravám došlo ještě v roce 1873 a to v souvislosti s cyrilometodějskými oslavami. Před příchodem jezuitů v roce 1885 byly ještě také zrenovovány klášterní budovy.⁸²

K novému rozmachu cyrilometodějské tradice došlo v druhé polovině 19. století, a to v souvislosti s tisícím výročím příchodu bratrů ze Soluně na Moravu, úmrtím sv. Cyrila a sv. Metoděje. Centrem oslav byl především Velehrad a při této příležitosti došlo k nezbytným opravám baziliky. Antonín Cyril Stojan – významná kněžská osobnost Moravy konce 19. a počátku 20. století, posléze olomoucký arcibiskup, se výrazně zasloužil o obnovení velehradského chrámu. V roce 1935-1939 proběhla nejrozsáhlejší oprava baziliky, která jí navrátila její barokní lesk. Tato oprava také vedla k zpřístupnění přízemí veřejnosti.

V roce 1890 se klášter konečně navrátil k původnímu určení. Nemohl být ale obsazen cisterciáky a tak byli povoláni jezuité. Tento řád se postaral o opravu a účelné využití kláštera. V budově bylo umístěno církevní arcibiskupské gymnázium.

Doba komunistického režimu usilovala o zničení náboženství a církve. V roce 1950 byly násilně zrušeny všechny mužské řehole. Toto zrušení se týkalo i jezuitů na Velehradě. Do budovy kláštera bylo v roce 1953 přesunuto pražské

---

⁸⁰ FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 735.

⁸¹ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 14.

⁸² FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 735.

Vincentinum (ústav sociální péče pro těžké invalidy). Tento sociální ústav působí ve velehradském klášteře dodnes.

V roce 1990 se do místní fary mohli navrátit jezuité. Ti měli za cíl zajistit duchovní službu v tak významném poutním místě.⁸³

---

⁸³ PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*, s. 14.

7.2. Velehradská otázka

„*Velehrad je ztotožňován se sídelním městem velkomoravských knížat a rezidencí prvního moravského arcibiskupa sv. Metoděje teprve v pramenech vrcholného středověku.*“⁸⁴

V Dalimilově kronice ze 14. století se dočteme, že na Velehradě proběhl křest českého knížete Bořivoje. Velehrad byl sídlem krále Svatopluka a již zmíněného moravského arcibiskupa Metoděje. Velehrad je v kronice zmíněn jako hlavní město Moravského království.

Již v 18. století byly vysloveny první nesouhlasy dějepisců a historiků s touto tradicí. V 19. století se střetli dva vážení badatelé v otázce pravdivosti této tradice – moravský historiograf a rajhradský benediktin Beda Dudík. Ve svých prvních systematicky psaných dějinách Moravy pochyboval o velkomoravském původu Velehradu. Na tento verdikt velmi ostře reagovala Vlastenecká Morava, která Dudíka obvinila ze zrady národních zájmů a nedostatku vlastenectví.

Proti závěrům Dudíka vystoupil moravský zemský archivář Vincenc Brandl s věcnými argumenty. Podle něj je problém v tom, že by velkomoravský a cyrilometodějský *Veligrad* neměl být hledán v místě samotného kláštera, ale v jeho okolí. Poukazoval tak zejména na města jako Uherské Hradiště a Staré Město, které bylo v minulosti pojmenováno právě *Veligrad*. Tento názor podpořila většina historiků a například se k němu přiklonil i František Palacký.

Na počátku 20. století byla tato otázka otevřena znovu. Tentokrát vznikl spor mezi archeologem Inocencem Ladislavem Červinkou a Josefem Pekařem. Josef Pekař hájil názory Brandlovy, kdežto Červinka spolu s Josefem Zavadilem hledali sídlo velkomoravských knížat v Děvíně u Bratislavy.

V roce 1903-1906 byly pod vedením Jana Nevěřila provedeny první vykopávky na Velehradě, které potvrdily, že velehradský klášter nestojí na místě staršího osídlení. Další výzkumy provedené Antonínem Zelnitusem ve Starém městě potvrdily historické názory Brandlovy a Pekařovy. Záhada velkomoravského sídla tím vyřešena ale nebyla.

---

⁸⁴ POJSL, M. *VELEHRAD Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky*. Velehrad: Historická společnost Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 2005. s. 4 (dále citováno jako: POJSL, M. *VELEHRAD Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky*).

V 50. letech 20. století byla u Mikulčic a na mnoha dalších místech archeology objevena významná velkomoravská hradiska. Tyto moderní výzkumy obohatily dosavadní vědomosti o Velké Moravě a to zejména v oblasti hmotné kultury starých Slovanů.⁸⁵

---

⁸⁵ POJSL, M. *VELEHRAD Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky*, s. 4-5.

7.3. Ikonografie ve velehradské bazilice

„V umění je skoro všude nejpůsobivějším vyjadřovacím prostředkem posvátna vznešenost. Zejména v umění architektury. A v něm, zdá se, nejdříve.“⁸⁶

O stavitelských dílech, písničích, symbolech, liniích a křivkách můžeme říci, že na nás působí magickým dojmem. Magično je určitá forma posvátna a slouží k jeho vyjádření v umění.⁸⁷

Prostor je pro náboženského člověka nestejnorodý. Má určité trhliny a zlomy. Na jedné straně najdeme prostor, který je posvátný – „silný“, a na druhé straně najdeme takový prostor, který je neposvěcený a bez vlastní struktury. Náboženský člověk se snaží umístit svoji existenci do světa – najít pevný bod. Tímto pevným bodem může být zjevení posvátného prostoru. Taková místa uchovávají jistou zvláštnost.⁸⁸

Ikonografie je velmi cenným dobovým pramenem. Sochy, reliéfy, obrazy a nástěnné malby ukazují pojetí sv. Cyrila a Metoděje v různých dobách a různými umělci od doby baroka až do 20. století. Jednu ze tří ikonografických složek výzdoby velehradského klášterního kostela tvoří barokní ikonografie. Nynější podoba kostelní architektury pochází z přelomu 17. a 18. století. Její tvůrci byli sami cisterciáci.

Jako první bych chtěla zmínit kult Panny Marie, které je zasvěcen už původní románský klášterní kostel.⁸⁹

„Titul Nanebevzetí Panny Marie zůstal hlavním patrociniem i při druhém svěcení obnoveného kostela barokního (2. října 1735) a zůstává jim stále.“⁹⁰

Za mariánskou tematikou následuje řádová ikonografie. Dvě největší a nejvýznamnější kaple v křížové lodi jsou zasvěceny sv. Benediktu (vlevo) a sv. Bernardu z Clairvaux (vpravo). Sv. Benediktovi proto, že založil první benediktinský klášter na Montecassinu v roce 529 a vytvořil tam také první mnišskou řeholi na Západě. Sv. Bernard patří mezi osobnosti, které na přelomu 11. a 12. století

⁸⁶ OTTO, R. *Posvátno*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8, s. 72.

⁸⁷ Tamtéž, s. 76.

⁸⁸ ELIADE, M. *Posvátné a profánní*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-175-7, s. 48-50.

⁸⁹ POJSL, M. *VELEHRAD Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky*, s. 7.

⁹⁰ Tamtéž, s. 7.

provedli v benediktinském řádu cisterciáckou reformu a současně se jedná o osobnost, která byla nejvýznamnějším řádovým patronem.

Třetí tematikou barokní ikonografie je cyrilometodějská úcta. Tato úcta je u nás spojována nejvíce právě s Velehradem. V barokní době stále ještě vládlo přesvědčení, že Velehrad je místem počátku křesťanství na Moravě. Cyrilometodějská ikonografie je zobrazena na klenbě hlavní lodě a v západní části, dále je koncentrována do dvou protilehlých bočních kaplí – sv. Cyrila (nalevo) a sv. Metoděje. Tyto kaple jsou situovány na příčnou osu řady postranních kaplí.

Ikonografická témata mají základ v řádovém – cisterciáckém prostředí. Nezapomínají ale také ani na lokální tradice. Vztah mezi těmito tématy je vyjádřen hierarchií, která se projevuje v situování v klášteře. Mariánská a cisterciácká ikonografii se vzájemně propojují, což je odrazem vnitřního vztahu mezi řádem a kultem Panny Marie. Cyrilometodějská tradice není chápána jako nějaký cizorodý doplněk, ale naopak myšlenkově doplňuje celkový program.⁹¹

---

⁹¹ POJSL, M. *VELEHRAD Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky*, s. 8-9.

7.4. Současná podoba kláštera

V roce 1935-1939 proběhla na velehradském, klášteře rozsáhlá rekonstrukce, která navrátila klášteru původní barokní lesk (viz příloha č. 1, 2, 3). Areál kláštera byl také odvodněn. Byly zde nalezeny pozůstatky středověkého cisterciáckého kláštera. Tyto pozůstatky si mohou návštěvníci prohlédnout v přístupném lapidáriu.⁹²

„Typická sloupová architektura B. Fontana, původně úzce související s barokním hlavním oltářem, je doplněna dvěma volnými plastikami sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty. Rozměrné oltářní plátno představující patrocinium kostela – Nanebevzetí P. Marie, namaloval v 70. letech 18. století I. Raab.“⁹³

Nový oltář věnovaný olomouckým arcibiskupem, kardinálem Bedřichem Fürstenberkem byl postaven na místo původního barokního oltáře. Architekt Tomáš Černoušek vyrobil spolu se sochařem Otmarem Olivou nový obětní stůl, který byl pořízen v roce 1985 k výročí 1100 let od smrti sv. Metoděje. V příčné lodi byly během této přestavby zřízeny dvě kaple - sv. Benedikta a sv. Bernarda. Oltářní plátna a nástěnné malby zachycují důležité momenty životů obou světců. Autora obrazu a nástěnných maleb se nepodařilo spolehlivě určit.

V 17. – 18. století sloužila kaple Matky křesťanské jednoty jako tzv. zimní sakristie a později byla upravena na kapli sv. Josefa. Po celkové restauraci byla ve 30. letech našeho století přestavěna do dnešní podoby. Nachází se zde mramorový oltář, který je zhotoven podle starokřesťanského vzoru a jeho architektem je K. Madlmayr. Obraz Panny Marie s Ježíškem namalovaný podle vzoru byzantské ikony z římské baziliky Panny Marie Větší zhotovil v roce 1919 Emanuel Dítě. Tento obraz je umístěn nad tabernáklem z pozlacené mosazi.⁹⁴

„Bohaté zdobený rám ze zlaceného bronzu nese v horní lunetě reliéf dvou adorujících andělů kolem svatováclavské koruny, v níž je uložena relikvie trnové koruny Kristovy. V postranních pásech a dole jsou miniatury českých patronů s relikviemi, ve spodních rozích je zobrazen příchod sv. Cyrila a Metoděje na Moravu a přijetí pallia od papeže Hadriana II.“⁹⁵

---

⁹² POJSL, M. a HYHLÍK, V. VELEHRAD Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje, s. 6.

⁹³ Tamtéž, s. 6.

⁹⁴ Tamtéž, s. 7.

⁹⁵ Tamtéž, s. 7.

Celý rám je osázen čtyřiceti třemi polodrahokamy. Malíř W. Hoffmann věnoval v roce 1949 na Velehrad obraz sv. Cyrila a Metoděje umístěný nad křtitelnicí. V roce 1939 podle vzoru K. Madlmayra vyrobila brněnská firma Kunisch z foukaného skla mozaiková okna.

V roce 1655 byla k příčné lodi severního ramene přistavěna Královská kaple. Její původní výzdoba připomíná první zakladatele a dobrodince kláštera. Důležité je zde místo posmrtného odpočinku božího sluhy Antonína Cyrila Stojana. Byl to olomoucký arcibiskup, působil v letech 1921-1923. Zasloužil se o obnovu a propagaci dvou moravských poutních míst – Svaté Hostýnu a Velehradu.

Nejstarší klášterní kostel původně neměl žádné věže. Měl pouze malou zvonici nad křížem příčné a podélné lodě. V 16. století nechal opat Ekard ze Schwoben vybudovat věž se třemi renesančními báními. Ta byla v průběhu barokní přestavby nahrazena barokní kupolí. Nástěnná malba pokrývá celou plochu kupole a jsou zde vyobrazeni zakladatelé kláštera – moravský markrabě Vladislav Jindřich a jeho bratr český král Přemysl Otakar I.

Jedinečným dílem, které můžeme v klášteře najít, jsou dvě chórové lavice pro řeholníky, které kryjí vždy dvě a dvě arkády barokních postranních kaplí. Barokní architektura je doplněna plastickou ornamentální řezbou a je zde celkem šedesát soch světců a andělů. Autor není známý. Lavice bývají označovány za klenot moravského baroka.

Krátce před rokem 1735 byla pořízena kazatelna, která je řezbářským dílem italských mistrů. I ta byla v roce 1936 podrobena rozsáhlé rekonstrukci.

V roce 1722 byla dokončena výzdoba barokní valené klenby. Klenba se nachází v úrovni původní raně gotické klenby. Její architektura působí dojmem skutečné výšky a otevírá pohled do nekonečna. V oblasti u vítězného oblouku je vyobrazeno zničení velehradského kláštera moravskými husity spolu s upálením opata Jana a několika mnichů. Směrem k hlavnímu vchodu se rozprostírá podélný obraz otevřeného nebe. Je zde vyobrazena Nejsvětější Trojice a Nanebevzetí Panny Marie.

Varhany získaly současnou podobu až při poslední rozsáhlé rekonstrukci v letech 1963-1964. Dvě samostatné varhanní skříně pocházejí z 18. století. Tyto skříně byly jen mírně přesunuty dopředu a vzhůru. Nové varhany jsou elektropneumatické a jsou ovládány elektrickým hracím stolem. Pocházejí z továrny na varhany Rieger-Kloss, n.p., v Krnově.⁹⁶

---

⁹⁶ POJSL, M. a HYHLÍK, V. *VELEHRAD Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje*, s. 7-12.

8. Závěr

Cílem mojí práce bylo předložit ucelený pohled na vznik a postupný vývoj cisterciáckého řádu. Následně jsem tyto skutečnosti porovnala se vznikem a vývojem řádu v českých zemích. Na této problematice mě zejména zaujalo původní odhodlání řádových mnichů. Zpočátku se snažili o striktní dodržování benediktinské řehole. Dle mého názoru se v důsledku rozmachu řádu začalo postupně od striktního dodržování upouštět, což podle přečtené literatury vedlo po malých krocích k jeho úpadku.

V úvodní kapitole se věnuji samotnému vzniku cisterciáckého řádu. Uvádím zde základní charakteristiky a pravidla mnišského života v tomto řádu. Zmiňuji se zde o vztahu mateřského kláštera a klášterů dceřiných. Jejich důsledný systém správy kapitul vedl k vytvoření nejlépe propracovanému systému komunikace v křesťanské společnosti. V této kapitole také uvádím obecný přehled rozvoje cisterciáckého řádu, zejména jeho rychlého šíření. Dospěla jsem k závěru, že v důsledku rychlého rozšíření řádu v počátečních letech došlo k jeho brzkému úpadku, a to jak ve směru dodržování kázně, tak ve směru ekonomickém.

V další kapitole se věnuji problematice vzniku a působení cisterciáckého řádu v českých zemích, o které se ve 40. letech 12. století zasloužil olomoucký biskup Jindřich Zdík. Pro vytvoření představy o stavu církve v době vzniku tohoto řádu, jsem nastínila církevní situaci 12. století v Čechách. Dále je část kapitoly věnována samotnému zakládání klášterů. V českých zemích vzniklo celkem osmnáct cisterciáckých klášterů. Následně navazuji shrnutím několika problémů, se kterými se řád potýkal v průběhu dějin – husitské nájezdy, několik požárů, či dlouhá doba, po kterou klášter chátral.

V práci dále navazuji tématikou přínosu řádu. Toto téma bylo jedním z mých vytyčených cílů. Cisterciáci ovlivnili hospodářství, zemědělství, výrobu, průmysl a dokonce přinesli i nové poznatky z oblasti vodního stavitelství. Jejich zkušenosti s kolonizací krajin přinesli řadu nových poznatků do českých zemí. Věnovali se také vzdělávání mládeže. Jejich kláštery byly středisky vzdělanosti, kultury a umění.

Velmi cenným dobovým pramenem je cyrilometodějská ikonografie. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla věnovat závěrečnou část mé práce právě tématu Konstantina a Metoděje. Nejprve jsem popsala jejich příchod na Velkou Moravu. Těmto bratrům můžeme v dějinách Velké Moravy připsat mnoho nemalých zásluh. Šířili křesťanskou víru mezi pohany, přinesli s sebou nový – slovanský jazyk a spolu s ním i nové písmo – hlaholici. Jejich liturgii uznal i sám papež Hadrián II. Po Konstantinově smrti pokračoval v jejich díle samotný Metoděj.

Metoděj dosáhl ještě několika dalších úspěchů. Zasloužil se o vznik panonské arcidiecéze, byl vysvěcen na arcibiskupa a podařilo se mu i přes spory s panovníkem obhájit u papeže své názory a postupy šíření křesťanské víry. Po smrti Metoděje pokračovali v jeho díle jeho žáci. Dodnes se vedou diskuze o tom, kde byl Metoděj pochován. Jeho hrob nebyl nikdy nalezen.

Bratrům ze Soluně se v práci věnují proto, že po jejich příchodu na Moravu měli sídlo v ústředním moravském hradišti. Prameny uvádějí dvě pravděpodobné oblasti, kde se sídlo mohlo nacházet. Jedno nedaleko Mikulčic – označované jako „Staré“ město Rastislavovo, a druhé na místě Starého Města u Uherského Hradiště. Hradiště v Mikulčicích poskytovalo zázemí latinskému duchovenstvu, a proto se pravděpodobně Metoděj rozhodl přenést své sídlo do druhého knížecího hradiště. Z přečtené literatury jsem došla k závěru, že dodnes není jasné, kde přesně se toto původní hradiště nacházelo. V českém povědomí zůstává fakt, že Metoděj sídlil na Velehradě. Klášter Velehrad osídlený cisterciáky byl ale založen až v roce 1204. Jeho název je odvozený od tržní vesnice Wellegrad, ze které název přešel na klášter.

Další kapitola je věnována samotnému poutnímu místu Velehrad. Popisují jeho vznik, který je datován do roku 1204. Zabývám se také jeho historickým vývojem, jeho několikanásobnému zničení a pokusům o obnovení. Věnovala jsem se také velehradské otázce. Předmětem této otázky je různost názorů v literatuře ohledně místa, kde stál původního klášter a kde klášter stojí dnes. Na tuto část navazuji tematikou ikonografie velehradské baziliky. V kapitole jsou také zmíněny důležité osobnosti, které v klášteře a v řádu působily. Kapitola je doplněna o obrazové přílohy, které jsem sama při návštěvě poutního místa pořídila. Doufala jsem, že při návštěvě velehradského kláštera pořídím také snímky vnitřních prostorů.

V interiéru kláštera je fotografování zakázáno. Z tohoto důvodu je obrazová příloha chudší.

V dnešní době již velehradský klášter nepůsobí jako řeholní místo cisterciáckého řádu, ale trvale je poutním místem. Jeho význam se udržuje – není zapomenut. Podle mého názoru má tento klášter v dějinách své místo. Jeho odkaz nese velké kulturní bohatství. Cisterciácký řád byl důležitým zdrojem v liturgické oblasti. Tento řád přinesl důležité kroniky a odborná díla. Cisterciácké knihovny jsou jedny z nejbohatších ze všech řeholních řádů v České republice a to i přesto, že velká část jich byla během požárů a válek zničena.

9. Přílohová část

1 Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje (z archivu autorky)

2 Vnitřní prostory Velehradu (kopie pohlednice)

3 Papežský dvouramenný kříž umístěný před bazilikou
(z archivu autorky)

10. Seznam použité literatury

SUCHÁNEK, D. a DRŠKA, V. *Církevní dějiny*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-3719-5.

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. II. díl. Praha: LIBRI, 2007. ISBN 978-80-7277-087-8.

CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. I., Fundace 12. století*. 2.vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2200-2.

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin* 1. vyd. Praha: Zvon, 1991.

KOUŘIL, P. a kolektiv. *Cyrlometodějská misie a Evropa*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2014. ISBN 978-80-86023-50-2.

PERKA, R. a FLEGL, M. *Poutní místa Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. 1.vyd. Praha: Olympia, 1991. ISBN 27-027-91

VAVŘÍNEK, V. *Cyrl a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-344-3

FOLTÝN, D. a kolektiv. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. 1.vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-026-8

POJSL, M. a HYHLÍK, V. *VELEHRAD – Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje*. 4.vyd. Velehrad: Historická společnost Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 1997.

POJSL, M. *VELEHRAD Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky*. Velehrad: Historická společnost Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 2005.

HAVLÍK, L. E. *Kronika o Velké Moravě*. 2.vyd. Brno: JOTA, 1992. ISBN 80-85617-04-8.

OTTO, R. *Posvátno*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8.

ELIADE, M. *Posvátné a profánní*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-175-7.

11. Seznam příloh

1 Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje (z archivu autorky)...	38
2 Vnitřní prostory Velehradu (kopie pohlednice).....	38
3 Papežský dvouramenný kříž umístěný před bazilikou (z archivu autorky).....	39

12. Resumé

The aim of the work is to give a comprehensive view of the history of velehrad monastery. The work is focused on the origin of the cistercian order, through the action of the order in the Czech lands – specifically in Moravia, the history of christianity and its extension, the lives of Constantine and Methodius, the history of the byzantine mission to Great Moravia. There is also a part about the iconography and today's form of the velehrad monastery.

The author of the work dedicated to the pilgrimage place of Velehrad. She describes its creation, the rich history, restoration and current form. The work is completed by photographs, which the author took during her visitation of Velehrad. The link of the monastery carries great cultural wealth. The cistercian order was an important source in the liturgical area. This order brought the important chronicles and professional work. Cistercian libraries are one of the richest of all the monastic orders in the Czech republic and this despite the fact that a large part of them was destroyed during the fires and wars.